

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Aspecten van Joods leven in Roermond en Midden-Limburg 1275-2018

Bruggen, H.J.J.M. van der

Citation

Bruggen, H. J. J. M. van der. (2021, October 28). *Aspecten van Joods leven in Roermond en Midden-Limburg 1275-2018*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3225483>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3225483>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Deel I Joden in de middeleeuwen en onder het ancien régime (1275-1794)

Inleiding

Roermond en Midden-Limburg hebben ten opzichte van de Noordelijke Nederlanden een vaak afwijkende geschiedenis gehad. Daarom vangt dit hoofdstuk aan met een korte schets van die geschiedenis tot het begin van de Franse tijd. Halverwege de twaalfde eeuw duikt de naam ‘Ruremunde’ voor het eerst op. Aan het einde van die eeuw behoorde Roermond tot het belangengebied van het in opkomst zijnde graafschap Gelre. Na de verwoesting in 1213 door Rooms-koning en keizer Otto IV werd de stad herbouwd door de Gelderse graaf Gerard IV, die er de Munsterabdij stichtte. De stad verwierf tussen 1225 en 1232 stadsrechten. Met de handelsorganisatie van de Hanze, waarvan Roermond in 1441 definitief lid werd, waren er al vroeg contacten. In 1341 werd de loop van de Maas verlegd, zodat deze vrijwel langs Roermond kwam te liggen. Zo werd de stad de plek van samenvloeiing van de rivieren Maas en Roer. Aan het begin van de veertiende eeuw werd Roermond hoofdstad van het Overkwartier van Gelre. De andere Gelderse kwartieren waren Arnhem, Nijmegen en het graafschap Zutphen. Door de zuidelijke ligging van het Overkwartier was het grotendeels afgescheiden van en solitair ten opzichte van die andere kwartieren. Het omvatte een groot deel van Midden- en Noord-Limburg en een aanzienlijk deel van het nu in Duitsland gelegen aanpalend gebied met als middelpunt de stad Geldern.

Zowel voor Gelre, inmiddels hertogdom, als voor Roermond was de vijftiende eeuw een ‘Gouden Eeuw’. Bij de vrede van Venlo van 1543 kwam Gelre onder het Habsburgs gezag van keizer Karel V. De Zeventien Provinciën, inclusief Gelre, werden in 1548 ingedeeld bij de Bourgondische Kreits en grotendeels losgemaakt uit het Rooms-Duitse rijksverband. Daarna werd de oriëntatie op het Duitse Rijk minder en nam ook de invloed van de metropool Keulen en de Hanze af.

De Reformatie werd in Roermond in de eerste helft van de zestiende eeuw een factor van belang. In zijn streven die uit te bannen, heeft de Spaanse koning Filips II bevorderd dat Roermond in 1559 de hoofdstad van een nieuw bisdom werd. In zijn opdracht werden alle protestanten kort voor het jaar 1570 met geweld uit de stad verjaagd. Het tijdens de daaropvolgende decennia voortdurende strijdgeweld van de Tachtigjarige Oorlog leidde voor de gehele regio tot ernstige verarming. Twee stadsbranden lieten weinig heel van wat er ooit in Roermond was, helaas ook van een deel van de archieven. In 1580 werd bij de scheiding tussen het katholieke Overkwartier en de drie andere protestants bestuurde kwartieren van Gelre het katholieke deel van het Soevereine Hof van het hertogdom, de hoogste rechter en bestuurder, naar Roermond overgebracht. Het

Overkwartier werd zo de katholieke provincie Gelderland, onderdeel van de Spaanse en na 1715, in geminimaliseerde vorm, van de Oostenrijkse Nederlanden. Uiteindelijk werden de Oostenrijkers in het najaar van 1794 definitief verdreven uit de Limburgse territoria.

Een groot deel van Midden-Limburg ten westen van de Maas, namelijk de heerlijkheid en later het graafschap Horn, heeft eeuwenlang toebehoord aan het graafschap Loon, historisch een onderdeel van het Heilige Roomse Rijk. Later verviel dit gebied aan de bisschop van Luik, een situatie die voortgeduurd heeft tot de Franse tijd.

Het is zinvol om Roermond en het Overkwartier tot 1543 als een Gelderse aangelegenheid te beschouwen met nauwe banden met het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie, vanaf dat jaar tot 1839 als een Zuid-Nederlandse regio onder achtereenvolgens Spaans, Oostenrijks, Frans, Groot-Nederlands en tenslotte Belgisch bewind en pas vanaf 1839 als een Noord-Nederlands landsdeel. Dat is niet alleen voor de onderzoeker van belang, maar ook voor de lezer. Tot slot moet erop gewezen worden dat de naam Limburg verwarrend is. De provincie ontstond pas in het jaar 1815 en kreeg toen die naam, maar deze heeft geen relevante historische band met het voordien zuidelijker gelegen middeleeuwse hertogdom Limburg. Vandaar dat hierna ook gesproken zal worden van ‘Limburgse territoria’ als de gebieden bedoeld worden die later de Nederlandse provincie Limburg zijn gaan vormen.

Het hierna volgend historisch overzicht van vermeldingen van Joden in de archieven heeft tot in de Franse tijd onvermijdelijk een fragmentarisch karakter. Het zijn vaak gerechtelijke archieven en belastingregistraties die vindplaatsen daarvoor bevatten. Dat zijn dan hooguit incidentele vermeldingen die vanzelfsprekend slechts een beperkt aspect van Joods leven laten zien.